

Sara S. Willen. **Fighting for Dignity: Migrant Lives at Israel's Margins**. University of Pennsylvania Press. 2019. 344 pages

רבקה רייכמן*

ספרה החשוב של שרה וילן *Fighting for Dignity* בוחן את חוויותיהם של מהגרי עבודה שהגיעו לישראל בתחילת שנות התשעים ושהו בה ללא היתר בצל הגירוש המסיבי שהחל בשנת 2002. על סמך עבודה אתנוגרפית רבת שנים בקרב קהילות של מהגרי עבודה בלתי מתועדים, בעיקר מגאנה, ניגריה והפיליפינים, וכמתנדבת ופעילה בארגוני חברה אזרחית, וילן בוחנת את הווייתם של מי שרצויים כ"עובדים זמניים" אך אינם רצויים כ"מהגרים". הספר כתוב בקול מקצועי, רגיש, אמפתי ולפעמים קורע לב, ומציג בפנינו אתנוגרפיה עשירה ולעיתים מצמררת שממחישה כיצד "בלתי חוקיות" פוגעת בתחושת הכבוד האישי והקבוצתי של המהגרים ומחלחלת אל הווייתם הפיזית והנפשית.

חוויות חיי היומיום של מהגרים נבחנת דרך המסגרת האנליטית של ביזוי חברתי-פוליטי (sociopolitical abjection), המביאה בחשבון את מגוון החוקים והפרקטיקות של משטור (מעצר, גירוש) ושל הדרה מזכויות, שהם חלק אינטגרלי מן המדיניות המבקשת למנוע את השתלבותם של מהגרי עבודה בחברה הישראלית. מדיניות מדיירה זו יוצרת את מה שהסוציולוגיות ססיליה מנחיבר ולייסי אברגו (Menjívar & Abrego, 2012) כינו "אלימות חוקית" – השפעות שליליות של המדיניות ושל החוק, שחוסמות בפני מהגרים את אפשרות הניעות חברתית במדינת היעד ומציבה אותם בשולי החברה המקומית.

פרקים 1 ו-2 מתארים את ההשפעה של שינוי המדיניות כלפי מהגרים על מי ששהו בישראל ללא היתר כאשר המדינה החלה במסע הגירוש ההמוני. עד אז מהגרים בלתי מתועדים נעו בחופשיות במרחבי הערים שגרו בהן, במיוחד בתל אביב, שם הקימו ארגונים, מועדונים חברתיים, גני ילדים וכנסיות שניסו לענות על צורכי היומיום שלהם ושל משפחותיהם. לפי תיאוריהם, עד תחילת שנות האלפיים הם יכלו לנהל חיים סבירים במדינת ישראל; המצב השתנה באופן קיצוני בשנת 2002, עם החלתה של המדיניות החדשה שהביטוי הארגוני והמוסדי שלה היה ייסודה של מנהלת הגירה והקמתה של משטרת הגירה. משטרת ההגירה יזמה קמפיין תקשורתי רחב היקף שהגדיר את מהגרי העבודה הבלתי מתועדים כאיום כלכלי, דמוגרפי, לאומי וביטחוני לחברה ולמדינה.

התפנית במדיניות באה לידי ביטוי לא רק בהיקף הגירוש של מהגרים מן המדינה אלא גם בקבוצות היעד של המגורשים, שכללו כעת גם משפחות עם ילדים. מתוך הבנת תפקידן החשוב של רשתות חברתיות והתארגנויות קהילתיות בחייהם של מהגרים בלתי מתועדים, פעילות המשטרה כוונה גם לפירוק הקהילות דרך מעצר וגירוש של מנהיגי הקהילות, בעיקר בקרב מהגרים אפריקנים ולטינו-אמריקנים. כך עודדה וקידמה המדינה סדר יום ממשלתי של ביזוי חברתי-פוליטי באמצעות הפללה, מעצר וגירוש המוני של מהגרים

* פרופ' רבקה רייכמן, החוג לסוציולוגיה, אוניברסיטת חיפה

בלתי מתועדים. וילן מראה כיצד בעקבות מדיניות קשה זו השתנתה משמעותו של המעמד "בלתי חוקי", וכיצד השתנו עקב כך חיי היומיום של המהגרים וחוויות המרחב, הזמן והבית שלהם.

חלק בלתי נפרד מחוויית הביזוי החברתי של מהגרים הוא התחושה התמידית של היות בר־מעצר (detainable) ובר־גירוש (deportable) (De Genova, 2002). בכך אין הכוונה רק לאפשרות המעשית של גירוש או מעצר, אלא לתחושה כללית של פחד מפני מעצר וגירוש שמלווה את המהגר כל העת, מעצבת את כל החלטותיו ועל כן משפיעה על כל היבטי חייו. מכיוון שמעצרים רבים כללו אלימות קשה מצד שוטרים והפרה גסה של זכויות אדם, ומכיוון שאירועים כאלה הלכו ותכפו, פשתה בקרב מהגרים ללא היתר תחושה של אימה והם ירדו למחתרת. חלקם עזבו את דרום תל אביב ופנו לאזורים מרוחקים מן המרכז, ואף החלו להימנע לחלוטין מיציאה לרחוב – או לחלופין נמנעו מלחזור לביתם – שמא המשטרה תעצור אותם. מעדויותיהם של אוליביה, פטר, רובי ופרנקלין, שמוצגות בספר, אנו לומדים גם על ההשלכות הפיזיות והנפשיות של מצב שגורר על נשים מהגרות לחוות לידות וגידול ילדים בצל אלימות חוקית וביזוי חברתי. איום המעצר והגירוש מקים פגיעה בכבוד האנושי, וזו מובילה לצמצום תחושת הערך העצמי ולהתפתחות תחושה מתמדת של אי־ודאות והיעדר שליטה. כך נוצרת מציאות מעיקה שמשפיעה מהותית על הרווחה הנפשית ועל הבריאות הפיזית והמנטלית של המהגרים.

בפרק 3 דנה וילן במרכיבים של כלכלת המוסר (moral economy) המקומית בישראל, המושפעת מתחושה עמוקה של זיכרון היסטורי טראומטי של השואה, דאגה תמידית לביטחון המדינה, היגיון ביו־פוליטי נרחב וחרדה דמוגרפית מפני אובדן הרוב היהודי. כל אלה משפיעים על היחס של המדינה ללא־יהודים הבאים בשעריה. מדיניות ההגירה הרשמית והאתנוצנטרית של ישראל מבחינה בכירור בין מהגרים יהודים ללא־יהודים, ומייצרת היררכיה בין מהגרים "רצויים" (אתניים) הראויים להיכלל בקולקטיב ובין מהגרים "לא רצויים" (לא אתניים) שאינם ראויים לכך בעיני המדינה. וילן מבחינה בין שלוש קבוצות עיקריות המרכיבות את ההיררכיה האתנית: אזרחים (יהודים), "אחרים אמיתיים" (פלסטינים) ו"אחרים אחרים" (לא יהודים ולא פלסטינים – מהגרי עבודה ומבקשי מקלט). וילן מקדישה באתנוגרפיה שלה תשומת לב לבחינת הדינמיקה בין שלוש הקבוצות, במיוחד בפרק 4, שבו היא מראה כיצד השתנתה ההיררכיה האתנית לאחר פיגוע בשכונת נווה שאנן בתל אביב שבו נהרגו מהגרי עבודה בלתי מתועדים. כאשר מהגרי העבודה הפכו לקורבנותיה של אלימות פלסטינית, הם זכו להכלה רגעית בקולקטיב הישראלי ("הם בשר מבשרנו"). התיאור והניתוח של יחס המדינה אל מהגרי העבודה כאל קורבנות פיגוע מעלה שאלות מורכבות לגבי היררכיה ופוליטיקה של "ערך חיי אדם" (human value), לגבי דפוסי ההערכה הקובעים מיהו הראוי לחמלה ולגבי השלכות הקיומיות של ביזוי סוציו־פוליטי.

בפרקים 4 ו-5, הפריזמה האתנוגרפית של וילן מאפשרת לנו להבין כיצד מהגרים בלתי מתועדים מצליחים לפתח חיים של כבוד בצל המדיניות המדירה של המדינה, למרות שוליותם ובתמיכת המדיניות המכילה של עיריית תל אביב הפועלת באמצעות ארגון מסיל"ה (מרכז לסיוע ולמידע לקהילה הזרה). בספר מתוארת השתתפותם של המהגרים בארגונים קהילתיים, במיוחד בכנסיות שהקימו. אלה משמשים עבורם מרחב מוגן ומחסה רוחני מפני אימת הגירוש, וכן מרחב חברתי המפצה אותם על אובדן כבודם העצמי ומקנה

להם מעמד ציבורי כלשהו. וילן גם מתארת את עולמם של אזרחים ישראלים שהם פעילים חברתיים, שמנסים להילחם נגד מדיניות הביזוי החברתי-פוליטי שמפעילה המדינה, המנסה להקשות ככל האפשר על מהגרים החיים בארץ ולדחוף אותם לעזוב את ישראל "מרצון". פעילים בארגוני חברה אזרחית ובעמותות שונות מסרבים לשתוק מול המדיניות המדיירה, שמפרה לא רק את זכויותיהם של מהגרי העבודה אלא גם את הערכים המוסריים של הפעילים עצמם.

אם כן, *Fighting for Dignity* הוא ספר מרשים ומחכים המלמד על המחיר האנושי והמוסרי העצום שביזוי חברתי-פוליטי עלול לגבות. ספרה של וילן הוא קריאת חובה עבור חוקרים, סטודנטים, וכל מי שמתעניין בהגירה בכלל ובהגירה בלתי מתועדת בפרט. הספר עוזר להבין גם היבטים עכשוויים במדיניות ובפרקטיקות של הדרה במדינת ישראל, שבה נמשכים עדיין המאמצים לגרש מהגרי עבודה חסרי מעמד ומבקשי מקלט עם ילדיהם. היווצרות הקטגוריה החדשה של מהגרים שאינם יהודים ואינם ערבים, שחיים בשולי ההוויה הישראלית וחלקם הפכו לתושבים בלתי רצויים של קבע, מציבה בפני החברה והמדינה בישראל אתגרים חדשים, שהכרעה בהם אינה נראית באופק.

מקורות

- De Genova, Nicholas P. (2002). Migrant "illegality" and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, 31, 419–447.
- Menjívar, Cecilia, & Leisy Abrego. (2012). Legal violence: Immigration law and the lives of central American immigrants. *American Journal of Sociology*, 117(5), 1380–1421.